

Powstanie warszawskie

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Mapa interaktywna
- Film + Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: *Prof. Norman Davies (ur. 1939) brytyjski historyk, autor książki "Powstanie '44":*. Cytat za: www://polskatimes.pl 2.08.2018, Prof. Norman Davies: Bez Powstania Warszawskiego Polska stałaby się kolejną republiką ZSRS.
- Źródło: *Piotr Zychowicz (ur. 1980) polski historyk, dziennikarz, autor książki "Obłęd '44":*. Cytat za: www.gazetaprawna.pl 5.08.2013 Autor książki *"Obłęd '44"*: Decyzje

przywódców nosiły znamiona szaleństwa.

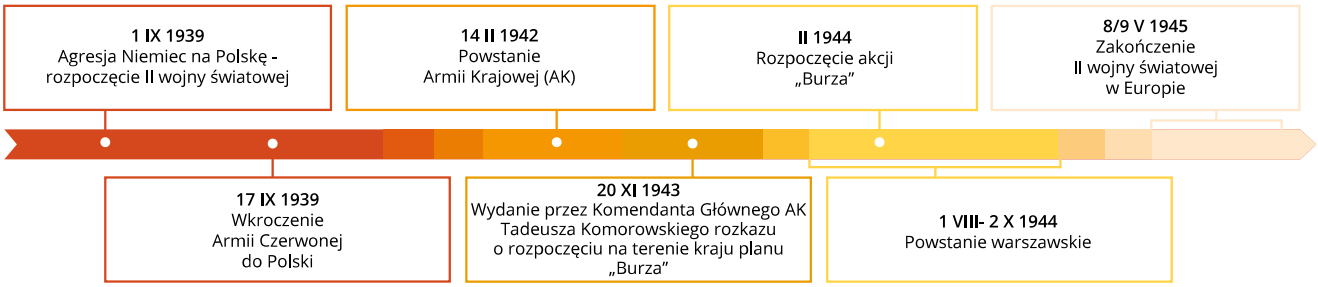
- Źródło: *Fragment artykułu Pawła Dybicza, publicysty, autora popularnonaukowych książek historycznych*. Cytat za: P. Dybicz, *Święto wielkiej klęski* (w:) *Zakłamana historia powstania warszawskiego*, t. I, pod red. P. Dybicza, T. 1, Warszawa 2014, s.11-12.
- Źródło: *Fragment wywiadu Marzanny Stychlerz-Kłucińskiej z Normanem Daviesem, brytyjskim historykiem*. Cytat za: Wywiad *Powstanie '44*, Marzanna Stychlerz-Kłucińska, 2020, dostęp: toiowo.eu [4.04.2022].
- Cytat za: *Na Czerniakowie i Mokotowie: wspomnienia powstańcze Lidii Markiewicz-Ziental i Andrzeja Borowca*, jedna z relacji zamieszczonych w dziale *Powstańcze relacje świadków* na stronie internetowej Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego 1944, dostęp: sppw1944.org, [13.04.2022] .
- Źródło: *Fragment artykułu Marka Skolimowskiego, historyka i dziennikarza*. Cytat za: Artykuł *63 dni walk w stolicy: Jaki był sens Powstania Warszawskiego?*, 2019, dostęp: rp.pl, [4.04.2022].



Powstanie warszawskie

Żołnierze pułku Dirlewangera podczas walk w rejonie ul. Focha.
Źródło: Bundesarchiv, Bild 183-97906, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Największym aktem oporu Polski Walczącej było powstanie warszawskie. W lipcu 1944 r. Armia Czerwona zbliżała się do Warszawy. Władze polskie zdecydowały, że w związku z wycofywaniem się Niemców trzeba rozpocząć powstanie. Stolica została więc włączona do akcji „Burza" – planu polskiego dowództwa, który zakładał wyzwolenie ziem w granicach II Rzeczpospolitej przez Polaków bezpośrednio przed wkroczeniem armii sowieckiej. Tę niezwykle trudną decyzję gen. Tadeusz Komorowski „Bór" i delegat rządu Jan Stanisław Jankowski podjęli po uzyskaniu niesprawdzonej informacji o pojawieniu się na warszawskiej Pradze sowieckich czołgów. Przywódcy podziemia wiedzieli, że opóźnienie akcji zbrojnej może pozbawić Polaków wpływu na rozwój wypadków. Polska Partia Robotnicza (PPR) oraz radio moskiewskie wzywały ludność Warszawy do broni, Józef Stalin chciał bowiem zająć stolicę Polski siłami Armii Czerwonej, wspieranej przez Armię Ludową (AL) i tzw. berlingowców. Z kolei Jankowski i Komorowski zdawali sobie sprawę, że zbyt wczesne uderzenie warszawiaków pozwoli Niemcom zdławić powstanie.



Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz przyczyny wybuchu powstania warszawskiego i jego przebieg.
- Wyjaśnisz, dlaczego ten zryw zbrojny w okupowanej stolicy zakończył się klęską.
- Omówisz bilans powstania warszawskiego i skutki jego upadku nie tylko dla mieszkańców Warszawy i powstańców, ale również dla przyszłości państwa polskiego.
- Przeanalizujesz różne oceny powstania prezentowane przez historyków.

Przeczytaj

Powstanie warszawskie

Decyzja o rozpoczęciu powstania zapadła dopiero pod koniec lipca 1944 roku. Wcześniej Komendant Główny Armii Krajowej gen. Tadeusz Bór-Komorowski nie widział szans na powodzenie powstańczej walki prowadzonej na ulicach zamieszkanej przez prawie milion osób stolicy. Polacy mieli zgromadzić się poza Warszawą i wkroczyć do niej po wycofaniu się Niemców. Innego zdania był gen. brygady Leopold Okulicki „Niedźwiadek", który naciskał, by to Polacy przywitali Armię Czerwoną na lewym brzegu Wisły. W dniu 22 lipca 1944 r. Bór-Komorowski ogłosił ostatecznie decyzję o wybuchu powstania, wciąż jednak nie wyznaczano daty jego rozpoczęcia. Ustalenia te nie zostały również skonsultowane z Naczelnym Wodzem gen. Kazimierzem Sosnkowskim. Natomiast rząd polski w Londynie sprawę ewentualnego wybuchu powstania w Warszawie pozostawił do decyzji władz krajowych. Premier rządu Stanisław Mikołajczyk błędnie liczył, że wybuch powstania wzmocni jego stanowisko negocjacyjne w trakcie planowanego spotkania ze Stalinem. Władze na uchodźstwie zostały powiadomione dopiero 25 lipca 1944 r. i nie miały zbyt wiele czasu na reakcję. W sztabie AK natomiast nie było zgody co do daty wybuchu walk. Bór-Komorowski czekał na atak gromadzących się na przedmieściach wojsk sowieckich na stolicę, inni dowódcy naciskali na przyspieszenie operacji. Ostateczna decyzja zapadła dopiero 31 lipca około godziny 18, po otrzymaniu niesprawdzonych wiadomości o rozpoczynającym się natarciu sowieckim na Warszawę. W mieście słychać było odgłosy artylerii dochodzące z terenu toczących się walk niemiecko-sowieckich, ale obszar tych walk przebiegał daleko od Warszawy. Jan Stanisław Jankowski, Delegat Rządu na Kraj, wysłuchawszy raportów wojskowych oraz argumentów oficerów AK obecnych na spotkaniu, wydał zgodę na rozpoczęcie powstania.

Moment rozpoczęcia walk wyznaczono na godzinę 17 (godzina „W") pierwszego dnia sierpnia 1944 roku. Władze podziemne liczyły na to, że uda im się oswobodzić stolicę. Powstańcy mieli opanować najważniejsze punkty w Warszawie i utrzymać je do czasu uderzenia Armii Czerwonej. Decyzję tę podjęto, mimo że konspiratorom brakowało broni, alianci zaś nie planowali pomocy nawet zaopatrzeniowej. Armia

Krajowa liczyła jednak na efekt zaskoczenia Niemców oraz natarcie Armii Czerwonej, która pod koniec lipca zbliżała się już do warszawskiej Pragi, na prawym brzegu Wisły.

Na Żoliborzu walki zaczęły się kilka godzin wcześniej niż planowano, gdy oddział idący na miejsce koncentracji wdał się w walkę z Niemcami. Prowadzona niemal jawnie mobilizacja także sprawiła, że oddziały AK straciły największy atut – zaskoczenie. Opanowano znaczącą część centrum stolicy, lecz większości ważnych strategicznie miejsc nie udało się zdobyć, w tym lotniska, dworca kolejowego, mostów na Wiśle i Pragi. Powstańcy dysponowali karabinami, granatami i butelkami z benzyną, podczas gdy wróg miał czołgi, ciężką artylerię i lotnictwo. Powstańcom brakowało broni, mimo to walczyli oni o każdy dom. Do walk dołączyły się również organizacje niewchodzące w skład Armii Krajowej, w tym oddziały Armii Ludowej.



Walki uliczne w okolicach ul. Bielańskiej. Oceń, czy zdjęcie powstało na początku zrywu, czy raczej w późniejszych dniach powstania. Odpowiedź uzasadnij.
Źródło: Jerzy Piorkowski (1957) Miasto Nieujarzmione, Warszawa: Iskry, ss. 223 no ISBN (fotografia z kolekcji Danuty Czubalskiej), Wikimedia Commons, domena publiczna.

W opanowanych dzielnicach ujawniły się władze podziemne, z entuzjazmem witane przez warszawiaków. Zachód milczał, Stalin zaś wstrzymał ofensywę i udawał, że nic nie wie o wybuchu walk, a jego wojska planowo odpoczywają i przegrupowują się do dalszych operacji. Obłuda przywódcy ZSRS była tym większa, że jeszcze kilka dni wcześniej moskiewskie radio wzywało warszawiaków do walki.

Trwa wczytywanie danych ..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/DvziCvU2G

Powstanie warszawskie. Źródło: ZPE.

Nagranie filmowe dotyczące powstania warszawskiego.

Jak myślisz, jaki był główny powód tego, że powstanie zakończyło się klęską?>



Pierwsze dni sierpnia 1944 r.Patrol por. Stanisława Jankowskiego ps. „Agaton” z batalionu „Pięść” na pl. Kazimierza Wielkiego w drodze do Śródmieścia. Opisz uzbrojenie i umundurowanie powstańców.

Źródło: Oryginalny negatyw z Muzeum Powstania Warszawskiego, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Armia Czerwona zatrzymała się na linii Wisły. Niemcy po początkowym zaskoczeniu przeszli do ataku i zaczęli wypierać powstańców z kolejnych rejonów miasta. Od pierwszych dni powstania hitlerowcy dokonywali masowych zbrodni na ludności cywilnej. Masowym egzekucjom towarzyszyły gwałty i grabieże. Szczególnie okrutnie



Niemieckie pojazdy pancerne atakują powstańcze pozycje w Pałacu Staszica przy Krakowskim Przedmieściu (23 sierpnia).
Źródło: Jan Grużewski; Stanisław Kopf (1957) Dni Powstania, Kronika Fotograficzna Walczącej Warszawy, Warszawa Wikimedia Commons, domena publiczna.

potraktowali ludność Ochoty i Woli. Rzeź Woli trwała dwa dni (5–7 sierpnia 1944 r.) i pochłonęła szacunkowo od 15 do 60 tys. ofiar. Dokładna liczb jest trudna do ustalenia. Na Ochocie w dniach 4–15 sierpnia 1944 r. Niemcy wymordowali 10 tys. osób. W dniu 2 września upadła Starówka, z której kanałami udało się ewakuować część powstańców. Ciężko rannych pozostawionych w szpitalach Niemcy zabijali.

Dowództwo AK obliczało, że powstanie potrwa kilka dni. Przedłużenie się walki było jednoznaczne z porażką. Brytyjski premier Winston Churchill zwlekał ponadto z pomocą lotniczą dla walczącej Warszawy, zarzucając rządowi polskiemu, że ten nie uzgodnił z aliantami daty operacji. Początkowe zrzuty broni dla powstańców i tak były niewielkie. Stalin nie zgodził się bowiem na lądowanie brytyjskich samolotów po sowieckiej stronie frontu, w związku z czym musiały one – lecąc z baz położonych we Włoszech – zabierać więcej paliwa zamiast broni i amunicji.

W dniu 14 września 1944 r. Armia Czerwona podjęła w końcu natarcie, ale zajęła tylko Pragę. Przedarcia się na lewy brzeg próbowali żołnierze Berlinga, jednakże nie byli oni w stanie sami, bez jakiegokolwiek wsparcia sowieckiego, uratować powstania i ponieśli duże straty. Tymczasem Niemcy systematycznie zmniejszali obszar opanowany przez powstańców. Hitler w odwecie za powstanie nakazał całkowite zniszczenie Warszawy.



Żołnierze Batalionu „Kiliński” sfotografowani podczas powstańczego pogrzebu na ul. Zgoda. Na podstawie dalszych zdjęć oceń szanse powstańców w starciu z Niemcami.

Źródło: Jan Grużewski; Stanisław Kopf (1957) Dni Powstania, Kronika Fotograficzna Walczącej Warszawy, Warszawa: PAX, ss. s.208 no ISBN, Wikimedia Commons, domena publiczna.



Ostrzał powstańczych pozycji z wyrzutni rakietowych „Nebelwerfer”. Róg ulic Żelaznej i Żytniej na Woli.

Źródło: Leher, Bundesarchiv, Bild 101I-696-0426-18, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.



„Szary Wilk” – niemiecki transporter Sd.Kfz.251, zdobyty przez powstańców ze Zgrupowania „Krybar” na 5. Dywizji SS „Wiking”. Zdjęcie wykonane na ul. Tamka.

Źródło: Sylwester Braun, Jerzy Piorkowski (1957) Miasto Nieujarzmione, Warszawa: Iskry, ss. 118 no ISBN (fotografia błędnie przypisana Eugeniuszowi Hanemanowi), Wikimedia Commons, domena publiczna.



Niemieckie działo pancerne StuG III Ausf. G podczas walk o Polską Wytwórnię Papierów Wartościowych.

Źródło: Jerzy Piorkowski (1957) Miasto Nieujarzmione, Warszawa: Iskry, ss. 197 no ISBN (fotografia z kolekcji Danuty Czubalskiej), Wikimedia Commons, domena publiczna.



Junkres Ju 87 Stuka bombardujący Stare Miasto, sierpień 1944 roku. Bombowiec produkowany od 1935 r. używany był przez Niemców do ostatnich dni wojny. Miał wmontowaną syrenę akustyczną, której dźwięk wywoływał wśród ludności cywilnej panikę.
Źródło: Sylwester Braun, Jerzy Piorkowski (1957) Miasto Nieujarzmione, Warszawa, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tak walki powstańcze relacjonowała Lidia Markiewicz-Ziental, ps. „Lidka", sanitariuszka Armii Krajowej walcząca m.in. w batalionie „Zośka":

> Przeszłam szkolenie sanitarne i brałam udział w tzw. małym sabotażu. Do batalionu „Zośka", który później stał się sławny, wstąpiłam 3-go sierpnia, pomimo początkowego sprzeciwu porucznika „Giewonta" (Mirosław Cieplak) umotywowanego moim młodym wiekiem (niecałe 15 lat). (...) Brałam udział w ciężkich walkach na Woli, w natarciu na obóz koncentracyjny Gęsiówka, skąd wyzwoliliśmy ok. 350 Żydów z różnych krajów Europy. Wielu wstąpiło w szeregi naszego batalionu. (...)
>
> Po walkach na Woli teren w rękach powstańców kurczył się z każdym dniem. Batalion wraz z innymi oddziałami przebił się na Stare Miasto, gdzie brałam udział w różnych starciach i obronie, zaliczanych do

najcięższych w powstaniu. Szpitale były przepełnione, włączywszy jeńców niemieckich, których traktowaliśmy jak naszych. Stare Miasto jest nieustannie bombardowane. Duża część kompanii - 32 osoby wraz z „Giewontem" - ginie pod gruzami. Pod koniec sierpnia przechodzimy kanałami do Śródmieścia. Był to inny świat w porównaniu z gruzami Starówki. W Śródmieściu spokój, czysto, szyby w oknach. Po kilku dniach jesteśmy skierowani na Czerniaków. Dostałam przydział do drużyny dowodzonej przez „Mietka" (Tadeusz Stopczyński). Chłopcy mają przeważnie 16 do 17 lat. (...) Po kilku dniach spokoju na Czerniakowie rozpętuje się prawdziwe piekło. Padają bronione obiekty. My bronimy dużego domu na Okrąg 2, który ma się trzymać jak najdłużej. 16-go września we frontową ścianę budynku uderza „goliat". Krzyki, kurz. Dobiegamy z „Mietkiem" i „Zychem", słyszymy jęki i wołania o pomoc, ale nie mamy żadnych szans na odkopanie zasypanych. Niemcy odcięli ogniem dostęp do na pół zburzonego domu, a lotnictwo bombardowało nas bez przerwy. To były najczarniejsze dni batalionu „Zośka". Z pozostałych przy życiu żołnierzy kompanii „Giewont", którzy poszli na Czerniaków, przeżyło tylko trzech. (...)

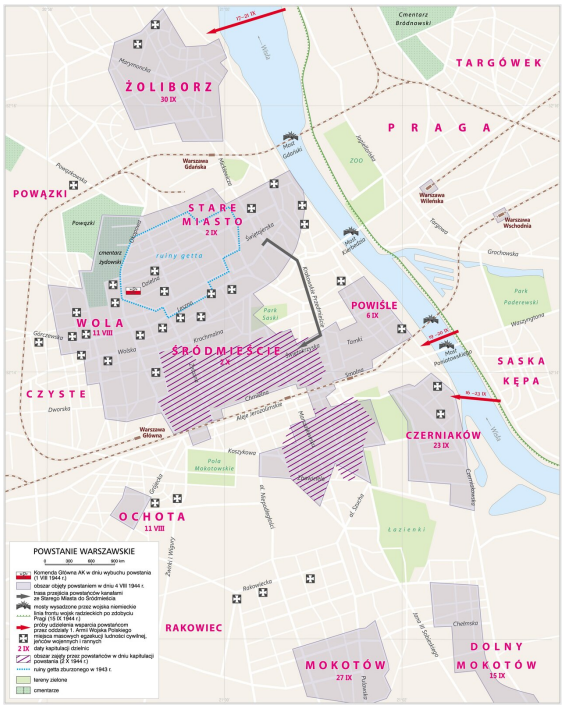
Popadam w rozpacz. Podtrzymuje mnie na duchu „Zych", pociesza jak umie. Wokoło leżą zwłoki poległych żołnierzy i kolegów. Nie wiem jak przetrwałam te godziny i dni. Zostałam ranna w rękę i brzuch. (...) Jeden po drugim giną koledzy z mojej nowej drużyny. Niemcy bez przerwy zrzucają bomby fosforowe. Ranią żołnierzy - dotkliwe oparzenia, popalone włosy, brwi, rzęsy... Nie można już udzielać pomocy. Nie ma opatrunków, wody, jedzenia. Rany cuchną, nieprawdopodobny zaduch w piwnicy zamienionej w szpital. Pułkownik „Radosław" nakazuje ładowanie rannych na łodzie, które mają przepłynąć na drugą stronę Wisły. Nie widać dowódców. „Kajtuś" (Stanisław Romanowski) proponuje żebym z nim płynęła na

drugi brzeg. Odmawiam z prostej przyczyny... nie umiem pływać. (...) Resztki batalionu „Zośka" i batalionu „Parasol" brały udział w ataku przeprowadzonym przez oddziały mokotowskie na Królikarnię. Walczymy na Królikarni, potem w jakiejś fabryce chemicznej. Granatniki walą bez przerwy, chowamy się po jakichś zakamarkach. Ranny jest w rękę „Mietek". W pewnej chwili w wyniku rozerwania się granatu ranny jest „Zych". Podbiegam, aby nieść mu pomoc, zrobić mu opatrunek. (...) W ułamku sekundy rozerwały się nad nami granaty. Pocisk uderzył mnie w twarz, zranił prawy policzek i naddarł skrzydełko nosa. Zmywam krew z twarzy, pamiętam, że poprosiłam o lusterko; nie pamiętam, kto mi podał. Stwierdziłam, że mam dziurę w policzku, ale nos jest w całości. (...) Trwamy do końca walk na Mokotowie. Dokucza mi silna gorączka; „Zych" nie jest w najlepszej kondycji, też ma silną gorączkę. „Mietek" ma rękę na temblaku i jest bardzo osłabiony.

Dostajemy rozkaz ewakuacji kanałami - to mój trzeci wymarsz. Na Starówce miałam wielu przyjaciół, kolegów; ewakuacja była sprawnie prowadzona. Tutaj bałagan. Ciśnie się ludność cywilna z futrami, bagażami, walizami. Przejście tym razem było najgorsze. To było piekło - ekstremalne warunki, w jakich się znaleźliśmy są nie do opisania. Błądzimy wiele godzin w kanałach, zgubiliśmy przewodnika, natykamy się na walizy, bagaże oraz ciała. Każdy chce wyjść z kanału, ale straciliśmy nadzieję na wydostanie się. Ludzie zmęczeni zostają, majaczą, ciemności i smród. Uwaleni w śmierdzącej mazi dochodzimy do końca kanału, ale natrafiamy na kratę. Wracam i nagle słychać krzyk „jest przewodnik."

Z kanału wyszliśmy po kilkunastu godzinach; następne grupy już nie wyszły - Niemcy wrzucali karbid przez włazy. W kanałach zostało wielu powstańców. Wyszliśmy w Alejach Ujazdowskich, sanitariuszki zaprowadziły nas do szpitali. (...)

Cytat za: *Na Czerniakowie i Mokotowie: wspomnienia powstańcze Lidii Markiewicz-Ziental i Andrzeja Borowca*, jedna z relacji zamieszczonych w dziale *Powstańcze relacje świadków* na stronie internetowej Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego 1944, dostęp: sppw1944.org, [13.04.2022] .



Mapa przedstawiająca Warszawę w czasie powstania warszawskiego. Wyjaśnij, dlaczego powstańcy musieli przedzierać się ze Starego Miasta na Śródmieście kanałami.

Źródło: Krystian Chariza i zespół, licencja: CC BY-SA 3.0.

Brak amunicji, żywności i wody oraz pożary sprawiały, że zarówno walczący, jak i ludność cywilna znaleźli się w tragicznym położeniu. Niemcy zajmowali kolejne dzielnice. Po 63 dniach dramatycznych walk, 2 października 1944 r., gen. Komorowski „Bór" podpisał układ kapitulacyjny, w którym Niemcy uznali prawa kombatanckie żołnierzy AK. Fakt, że Polacy nie czekali biernie na wejście Armii Czerwonej mimo upadku powstania, pozostawał istotny dla zbiorowej pamięci Polaków w czasach zniewolenia komunistycznego.



Podpisanie „Układu o zaprzestaniu działań wojennych w Warszawie". Ożarów Mazowiecki, noc z 2 na 3 października 1944 r. Wskaż na zdjęciu przedstawicieli Armii Krajowej.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 37-1712-2, Wikimedia Commons, domena publiczna.



Pałac Saski w Warszawie wysadzony w powietrze przez Niemców w grudniu 1944 roku. Sprawdź, co obecnie znajduje się w tym miejscu.

Źródło: Jan Bułhak, Stanisław Jankowski, Adolf Ciborowski "Warszawa 1945 i dziś" Wydawnictwo Interpress, Warszawa, 1971, page 66, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Bezpośrednim skutkiem powstania była śmierć ponad 18 tys. powstańców, 3 tys. berlingowców i około 180 tys. cywilnych mieszkańców Warszawy. Blisko pół miliona osób zostało wypędzonych ze stolicy – trafiły one na przymusowe roboty, zsyłano je do obozów koncentracyjnych bądź rozlokowano na terenie Generalnego Gubernatorstwa, nie zapewniając im jakichkolwiek środków do życia. Po powstaniu Niemcy, łamiąc postanowienia kapitulacyjne, rozpoczęli planowe burzenie Warszawy. W efekcie zniknęło 80% warszawskich budynków, w tym również tych zabytkowych. Upadek powstania był klęską polskich dążeń niepodległościowych, które ostatecznie zostały przekreślone przez wielkie mocarstwa podczas konferencji w Jałcie. Zniszczenie stolicy, będącej ważnym ośrodkiem oporu, ułatwiło Stalinowi narzucenie Polakom zwierzchnictwa Związku Sowieckiego i komunistycznego systemu władzy.

Powstanie warszawskie było największym zrywem wolnościowym i przykładem bezprecedensowego sprzeciwu wobec Trzeciej Rzeszy w okupowanej przez hitlerowskie Niemcy Europie. Mimo upływu kilkudziesięciu lat wciąż budzi kontrowersje i zaciekłe dyskusje nie tylko historyków. Przykładem różnych ocen są poniższe wypowiedzi naukowców i publicystów:

Fragment wywiadu Marzanny Stychlerz-Kłucińskiej z Normanem Daviesem, brytyjskim historykiem

MS-K: W sierpniu `44 r. miał Pan raptem 5 lat. Ale gdyby był Pan starszy i mieszkał w Warszawie, czy wziąłby Pan udział w Powstaniu?

ND: Bez zastanowienia, i znalazłbym się pewnie w drużynie „Parasola" albo „Zośki". Nie rozważałbym kwestii, czy Powstanie ma sens, i czy mądrze jest stanąć do walki z karabinem naprzeciw niemieckim czołgom i samolotom. Podobnie jak nie zastanawiali się nad tym ówcześni harcerze i harcerki. Oni też byli niepewni swojej przyszłości, ale wiedzieli, że muszą iść walczyć, bo Sprawa jest tego warta, bo chodzi o niepodległość ukochanej Ojczyzny. Wziąłbym udział w Powstaniu jeszcze z innego powodu: żeby sprzeciwić się Niemcom, którzy wypaczali wszystkie wyznawane wartości. Pochodzę z domu religijnego, patriotycznego, i na pewno walczyłbym z tymi łotrami [.....]. Powstanie Warszawskie było wspaniałym zbrojnym zrywem, który przeszedł wszelkie oczekiwania, i że decyzja o jego rozpoczęciu – choć ryzykowna – nie była lekkomyślna, ani tym bardziej „zbrodnicza". I chociaż Powstanie upadło, to jednak szczególnych przyczyn i konsekwencji jego upadku nie można było przewidzieć, a niewątpliwych pomyłek i błędnych ocen ze strony przywódców Powstania nie powinno się uważać za czynnik o decydującym znaczeniu. Siły zbrojne Polski z czasu wojny nie walczyły, jak też Pani wspomniała, w pełnej izolacji. Tworzyły część potężnej koalicji aliantów, która w 1944 r. stała u progu zwycięstwa. [.....] Powstańcy zdali egzamin na szóstkę. [.....] Przez 2 miesiące kilkadziesiąt tysięcy powstańców, wspieranych przez ludność cywilną, dla której zabrakło broni, walczyło z doskonale wyposażonymi i liczniejszymi wojskami niemieckimi. Armia Czerwona wstrzymała w tym czasie ofensywę i stała po wschodniej

stronie Wisły, oczekując na zwycięstwo niemieckie. Chcę uświadomić, że Powstanie Warszawskie trwało dziesięć razy dłużej niż oczekiwano. Celem powstańców było utrzymanie stolicy przez tydzień, i w tym czasie miała przyjść pomoc.

Źródło: *Fragment wywiadu Marzanny Stychlerz-Kłucińskiej z Normanem Daviesem, brytyjskim historykiem*. Cytat za: Wywiad *Powstanie '44*, Marzanna Stychlerz-Kłucińska, 2020, dostęp: toiowo.eu [4.04.2022].

Fragment artykułu Pawła Dybicza, publicysty, autora popularnonaukowych książek historycznych

Pora zaprzestać posługiwania się mitem nieuchronności wybuchu powstania, argumentem, że młodzi żołnierze wręcz rwali się do boju i żadna siła nie była w stanie ich powstrzymać. Bo jeżeli tak było, to marne i mało zdyscyplinowane byłoby to wojsko, które nie słucha swoich dowódców. A tak przecież nie było, o czym niech świadczą postawy wielu walczących, którzy nie chcieli kapitulować, ale karnie wykonali rozkazy. Ten mit nieuchronności, wymyślony już w 1944 r., ma zwalniać z odpowiedzialności dowódców AK. Ich decyzje nie były rozkazami młodych dowódców wyrosłych na literaturze romantyków, ale decyzjami politycznymi, które zaowocowały śmiercią, w zależności od szacunków, 150-200 tys. ludzi. Nie znam przypadku, by w cywilizowanym świecie dowódcy, którzy doprowadzili do takiej katastrofy, nie stanęli przed sądem. Tymczasem u nas szerzy się ich kult. Powstanie warszawskie to była niespotykana w dziejach Polski klęska militarna i polityczna. To ogrom ofiar i zniszczeń. To prawdziwi bohaterowie, żołnierze, którym przyszło walczyć bez należytego uzbrojenia. I ich dowódcy, którzy przyczynili się do tej tragedii, bo poczuli się politykami. [.....] Powstanie warszawskie to była ŚMIERĆ, PRZEDE WSZYSTKIM ŚMIERĆ.

Źródło: *Fragment artykułu Pawła Dybicza, publicysty, autora popularnonaukowych książek historycznych*. Cytat za: P. Dybicz, *Święto wielkiej klęski* (w:) *Zakłamana historia powstania warszawskiego*, t. I, pod red. P. Dybicza, T. 1, Warszawa

2014, s.11-12.

Fragment artykułu Marka Skolimowskiego, historyka i dziennikarza

Oceniając skutki Powstania przeważnie mówi się o stratach i niemal całkowitym zniszczeniu stolicy. Poległo 12-18 tys. żołnierzy AK, był to kwiat polskiej inteligenckiej i patriotycznej młodzieży. [.....] Zginęło też ok. 180 tys. ludności cywilnej, często w wyniku mordów. Ale jednocześnie świat dowiedział się o heroizmie Polaków i przywiązaniu do niepodległego bytu. Często także pomija się aspekt militarny Powstania i wkład AK w dzieło pokonania III Rzeszy. Warszawa była ważnym węzłem komunikacyjnym. Przez dwa miesiące Niemcy mieli zablokowane połączenia kolejowe i drogowe z frontem wschodnim, co miało negatywne skutki dla zaopatrzenia Wehrmachtu w materiały wojenne [.....]. Można spierać się czy Powstanie było potrzebne, czy nie, ale w tamtej konkretnej sytuacji polityczno-militarnej, gdy pod sowiecką kuratelą komuniści utworzyli „rząd" pod nazwą PKWN, zdobycie Warszawy przez AK i światowy rozgłos tego wydarzenia mogło wymusić na ZSRR uznanie legalności i suwerenności prawowitych organów władzy Rzeczpospolitej Polskiej. Oceniając skutki Powstania przeważnie mówi się o stratach i niemal całkowitym zniszczeniu stolicy. Poległo 12-18 tys. żołnierzy AK, był to kwiat polskiej inteligenckiej i patriotycznej młodzieży. [.....] Zginęło też ok. 180 tys. ludności cywilnej, często w wyniku mordów. Ale jednocześnie świat dowiedział się o heroizmie Polaków i przywiązaniu do niepodległego bytu. Często także pomija się aspekt militarny Powstania i wkład AK w dzieło pokonania III Rzeszy. Warszawa była ważnym węzłem komunikacyjnym. Przez dwa miesiące Niemcy mieli zablokowane połączenia kolejowe i drogowe z frontem wschodnim, co miało

negatywne skutki dla zaopatrzenia Wehrmachtu w materiały wojenne [.....]. Można spierać się czy Powstanie było potrzebne, czy nie, ale w tamtej konkretnej sytuacji polityczno-militarnej, gdy pod sowiecką kuratelą komuniści utworzyli „rząd" pod nazwą PKWN, zdobycie Warszawy przez AK i światowy rozgłos tego wydarzenia mogło wymusić na ZSRR uznanie legalności i suwerenności prawowitych organów władzy Rzeczpospolitej Polskiej.

Źródło: *Fragment artykułu Marka Skolimowskiego, historyka i dziennikarza*. Cytat za: Artykuł *63 dni walk w stolicy: Jaki był sens Powstania Warszawskiego?*, 2019, dostęp: rp.pl, [4.04.2022].

Zdecyduj, z którą z teorii wysuniętych przez historyków się zgadzasz. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Słownik

akcja „Burza"

szeroko zakrojone działania dywersyjne i sabotażowe podjęte przez AK na tyłach cofającej się armii niemieckiej w latach 1944–1945 w celu przejęcia kontroli nad danym obszarem przed wkroczeniem na nie Armii Czerwonej; rozkaz rozpoczęcia akcji wydał w listopadzie 1943 r. Komendant Główny AK gen. Tadeusz Bór-Komorowski. W efekcie komendant okręgu miał występować wobec oddziałów Armii Czerwonej jako przedstawiciel legalnych władz polskich - rządu RP na uchodźstwie.

alianci

(z franc. *alliance* – przymierze) państwa walczące przeciwko państwom Osi podczas II wojny światowej

Armia Krajowa

polska konspiracyjna organizacja zbrojna, utworzona 14 lutego 1942 r. w wyniku przekształcenia Związku Walki Zbrojnej i kontynuująca jego działalność; dalekosiężnym celem Armii Krajowej było przygotowanie i, w sprzyjającej sytuacji militarnej, przeprowadzenie powstania powszechnego; w ramach walki bieżącej

AK prowadziła działalność propagandową, wywiadowczą, dywersyjno-sabotażową oraz partyzancką

Armia Ludowa

konspiracyjna organizacja wojskowa utworzona 1 stycznia 1944 r. dekretem Krajowej Rady Narodowej z przekształcenia z utworzonej przez Polską Partię Robotniczą w 1942 r. Gwardii Ludowej i kilku mniejszych organizacji związanych z ruchem komunistycznym; Armia Ludowa prowadziła działania zbrojne przeciwko wojskom niemieckim, a ponadto przygotowywała grunt pod przejęcie władzy w Polsce przez komunistów

berlingowcy

żołnierze wchodzący w skład armii Zygmunta Berlinga, złożonej z Polaków znajdujący się w czasie wojny w ZSRS, którzy z różnych powodów nie dołączyli do armii Władysława Andersa, a chcieli wejść w szeregi wojska polskiego i opuścić ZSRS; armia podlegała bezpośrednio Armii Czerwonej;

Delegat Rządu na Kraj

przedstawiciel polskiego rządu na uchodźstwie, kierujący Delegaturą Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj, a więc konspiracyjnym przedstawicielstwem londyńskiego rządu na okupowanych ziemiach polskich w latach 1940–1945; od 1944 r. był jednocześnie wicepremierem w rządzie polskim na uchodźstwie

Generalne Gubernatorstwo

jednostka administracyjno-terytorialna utworzona przez Trzecią Rzeszę na podstawie dekretu Adolfa Hitlera z 12 października 1939 r., obejmująca część okupowanego przez Niemcy terytorium II Rzeczypospolitej, która nie została włączona bezpośrednio przez Trzecią Rzeszę; Generalne Gubernatorstwo było strukturą całkowicie podporządkowaną Niemcom, powstało niezgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym; naczelną władzę sprawował generalny gubernator mający swą siedzibę w Krakowie; istniało od 1939 do 1945 r.

„goliat”

(niem. *Leichter Ladungsträger Sd.Kfz.302, 303, Goliath*) niemiecka zdalnie sterowana (za pomocą kabla) mina samobieżna, która mogła przenosić od 75 do 100 kg ładunków wybuchowych

karbid

acetylenek wapnia, środek chemiczny stosowany m.in. w XIX w. jako paliwo w lampach (tzw. karbidówkach); jego połączenie z wodą powoduje wydzielanie się acetylenu, mogącego po osiągnięciu określonego ciśnienia wywołać wybuch; acetylen zmniejsza również ilość tlenu, co może doprowadzić do niedotlenienia ludzkiego organizmu, zaburzeń ruchu i halucynacji

konferencja w Jałcie

druga konferencja wielkiej trójki: Winstona Churchilla reprezentującego Wielką Brytanię, Franklina D. Roosevelta, prezydenta Stanów Zjednoczonych, oraz Józefa Stalina, dyktatora ZSRS (przeprowadzona w dniach 4–11 lutego 1945 r.). Przywódcy mocarstw ostatecznie zaakceptowali linię Curzona jako powojenną granicę Polski z ZSRS; jednocześnie ustalono, że Polska uzyska „poważny przyrost terytorialny na zachodzie i północy". Uznano także, że działający w kraju, podporządkowany komunistom Rząd Tymczasowy zostanie poszerzony o „demokratycznych polityków z kraju i emigracji" i przekształcony w Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Zadaniem rządu miało być zorganizowanie wolnych i demokratycznych wyborów w Polsce.

obóz koncentracyjny

(niem. *Konzentrationslager*) obóz zbudowany w celu przymusowej izolacji (koncentracji) przedstawicieli wybranej grupy ludności (np. przeciwników politycznych, mieszkańców terenów okupowanych); osoby przetrzymywane w obozach były zmuszane do niewolniczej pracy, stąd panowała tam ogromna śmiertelność, spowodowana wycieńczeniem, chorobami i niedożywieniem

okupacja

(z łac. *occupatio* – zajęcie, zabór) czasowe zajęcie obcego terytorium przy użyciu siły zbrojnej; też: czas trwania tego stanu

Polska Partia Robotnicza (PPR)

polska partia komunistyczna działająca od stycznia 1942 do grudnia 1948 r., założona w Warszawie przez przybyłych ze Związku Sowieckiego (zrzuconych na terytorium okupowanej Polski) komunistów; pierwszym liderem partii był Marceli Nowotko; od lipca 1944 r. przedstawiciele PPR odgrywali istotną rolę w Polskim Komitecie Wyzwolenia Narodowego, czyli zależnym od ZSRS tymczasowym organie władzy wykonawczej w Polsce, działającym końca 1944 r. na obszarze zajmowanym przez Armię Czerwoną po okupacji niemieckiej. W 1948 r. PPR weszła w skład Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

Słowa kluczowe

Tadeusz Komorowski, godzina W, powstanie warszawskie, Armia Czerwona, II wojna światowa, Polska pod okupacją, polskie władze na uchodźstwie

Bibliografia

Jan M. Ciechanowski, *Powstanie Warszawskie*, Pułtusk-Warszawa 2009.

W. Bartoszewski, *Pisma wybrane tom 1 1942-1957*, oprac. Andrzej Krzysztof Kunert, Kraków 2007.

N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 2010.

J. Nowak-Jeziorański, *Kurier z Warszawy*, Kraków 2019.

Strona internetowa Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego 1944 (www.sppw1944.org)

Mapa interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą interaktywną i wykonaj kolejne polecenia.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wymień dzielnice, których w ogóle nie udało się zdobyć powstańcom.

Polecenie 3

Wymień dzielnice, które utrzymały się najdłużej.

Polecenie 4

Wymień problemy, na jakie mogli natrafić powstańcy korzystający z kanałów.

Film + Sprawdź się

Polecenie 1
Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/DYwWE6dRk

Nagranie filmowe dotyczące powstania warszawskiego, część pierwsza.

Polecenie 2
Wymień argumenty polityczne i militarne, które zdecydowały o wybuchu powstania.

Polecenie 3
W jaki sposób ZSRS potraktowało dowódców Armii Krajowej po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej Wilna i Lwowa? Oceń, czy istniały realne przesłanki, że to samo groziło dowódcom warszawskiego zrywu.

Trwa wczytywanie danych..

Film dostępny pod adresem https://zpe.gov.pl/a/DYwWE6dRk

Nagranie filmowe dotyczące powstania warszawskiego, część druga.

Polecenie 4

Przedstaw bilans powstania warszawskiego.

Polecenie 5

Wyjaśnij, dlaczego w czasie powstania doszło do takich strat ludnościowych oraz zniszczeń materialnych.

Ćwiczenie 1

Odpowiedz na poniższe pytanie, wybierając prawidłową odpowiedź.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z tekstami, a następnie wykonaj polecenie.

Piotr Zychowicz (ur. 1980) polski historyk, dziennikarz, autor książki "Obłęd '44":

Nie boję się krytyki i nie widzę w niej nic złego. Sam krytykuję ostro naszych przywódców wojskowych i politycznych z okresu II wojny światowej, naturalne jest więc, że można ostro oceniać również mnie. Celem napisania tej książki było wywołanie debaty na temat sensu decyzji o wywołaniu Powstania Warszawskiego. Musimy wreszcie zacząć o nim dyskutować, a nie tylko je czcić. Należy oczywiście oddać cześć i wyrazić olbrzymi szacunek wobec żołnierzy walczących w Powstaniu. Byli bowiem najlepszym wojskiem, jakie mieliśmy w całej naszej historii. Byli to nasi najwięksi bohaterowie. Podziw dla tych młodych żołnierzy nie oznacza jednak, że mamy automatycznie wychwalać pod niebiosa ludzi, którzy wysłali ich z gołymi rękami na czołgi. Jeżeli będziemy gloryfikowali takie przypadki braku odpowiedzialności, jaką była decyzja o wydaniu Niemcom bitwy na ulicach milionowego miasta, to będziemy skazani na to, żeby w przyszłości powtarzać podobne błędy. A Polski nie stać na to, żeby co dwa, trzy pokolenia sprowadzać na siebie taką hekatombę.

Źródło: *Piotr Zychowicz (ur. 1980) polski historyk, dziennikarz, autor książki "Obłęd '44":*. Cytat za: www.gazetaprawna.pl 5.08.2013 Autor książki *"Obłęd '44"*: Decyzje przywódców nosiły znamiona szaleństwa.

Prof. Norman Davies (ur. 1939) brytyjski historyk, autor książki *"Powstanie '44"*:

W powstaniu był element romantyczny. Polacy wiedzieli, na czym polega wojna, mieli świadomość, jakie konsekwencje niesie ze sobą walka z Niemcami. By zdecydować się na udział w powstaniu, trzeba było mieć w sobie romantyczną wizję. Ale wcześniejsza okupacja

hitlerowska uzasadnia, skąd brały się takie zrywy. Z drugiej strony - powstanie było działaniem pragmatycznym. Proszę pamiętać, że wybuchło jeszcze przed konferencją jałtańską, która ostatecznie dokonała podziału Europy [...] W 1944 r. powszechnie mówiło się - w Londynie i innych stolicach alianckich - o tym, że po zakończeniu wojny odbędzie się konferencja pokojowa, podobna do tej, która miała miejsce po zakończeniu I wojny światowej. Miała wziąć w niej udział także delegacja polska. Choć by do tego doszło - argumentowano wtedy - Polska musi zaangażować się w zbrojną walkę, by w ten sposób uwiarygodnić swój udział w konferencji. Moskwa ciągle podkreślała, że Polska nie bierze udziału w walkach.

Źródło: *Prof. Norman Davies (ur. 1939) brytyjski historyk, autor książki "Powstanie '44":*. Cytat za: www://polskatimes.pl 2.08.2018, Prof. Norman Davies: Bez Powstania Warszawskiego Polska stałaby się kolejną republiką ZSRS.

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się z fotografią, a następnie wykonaj polecenie.



Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z poniższym tekstem i wykonaj polecenia.

Jan Nowak-Jeziorański, Kurier z Warszawy (fragment)

Sobota, 29 lipca 1944, Warszawa [...] W tym momencie ktoś wszedł i zameldował, że zauważono sowiecki patrol pancerny na skraju Pragi. Rozpoczęła się natychmiast dyskusja. „Bór" zwracał się po kolei do każdego o opinię. Wryły mi się dokładnie w pamięć słowa siedzącego obok mnie „Sęka" (płk. Janusza Bokszczanina) wypowiedziane z naciskiem: „Dopóki Rosjanie nie położą ognia artyleryjskiego na miasto na lewym brzegu Wisły, nie wolno nam się ruszyć!".

Uderzyły mnie spokój, stanowczość i pewność siebie, z jaką te słowa były wypowiedziane. W tym, co mówili inni, wyczuwało się wewnętrzną rozterkę.

Obszedłszy wszystkich obecnych przy stole „Bór" zwrócił się jeszcze raz do Bokszczanina:

- Co wyście właściwie chcieli powiedzieć?

- Ogień artylerii sowieckiej - odpowiada sucho Bokszczanin - jest dotychczas prowadzony ze słabym natężeniem i z przerwami. To nie jest żadne przygotowanie artyleryjskie, które zapowiadałoby generalne forsowanie przepraw na Wiśle i natarcie na miasto. Odwody pancerne, które Niemcy kierują pod Warszawę na front, są pełnowartościowe i świadczą, że będą się bronili na przedmościu. Dopóki sowieckie zamiary natarcia i zajęcia miasta nie staną się widoczne jak na dłoni, nie powinniśmy zaczynać. Pojawienie się

jakiegoś tam oddziału sowieckiego na krańcach Pragi o niczym jeszcze nie świadczy. Rosjanie prowadzą po prostu rozpoznanie.

Przed czwartą znowu ktoś wszedł. Jak się później dowiedziałem, był to płk „Monter" Antoni Chruściel - dowódca Okręgu Warszawskiego. W tym momencie gen. Pełczyński wziął mnie na bok pod okno i zapytał:

- Proszę pana, patrzy pan na to wszystko oczyma człowieka świeżo przybyłego z zewnątrz, dobrze zorientowanego w sytuacji politycznej. Czy pan widzi i rozumie sens tego wszystkiego, co my tu robimy?

- Nie znam zupełnie elementów sytuacji wojskowej - odpowiedziałem. - Jeżeli jednak „Burza" w Warszawie została pomyślana jako demonstracja polityczno-wojskowa, to nie będzie ona miała żadnego wpływu na politykę sojuszników, a jeśli chodzi o opinię publiczną na Zachodzie, będzie to dosłownie burza w szklance wody. Nie powinniśmy mieszać dwóch rzeczy: polskich komunikatów radia londyńskiego i reakcji prasy i opinii anglosaskiej. Są to dwie rzeczy zupełnie różne.

Dodałem, że jeśli wybuch walk ujawni całą siłę AK i poparcie, jakim cieszy się ona w społeczeństwie, niewątpliwie ułatwi to Mikołajczykowi rozmowy w Moskwie i jego grę polityczną z Anglosasami. Zwłaszcza, jeśli uda się opanować stolicę własnymi siłami.

Kończąc tę krótką wymianę zdań, Pełczyński powiedział: - Nie mam żadnych złudzeń, co nas tu czeka po wejściu Rosjan i ujawnieniu się,

> ale choćby mnie spotkało najgorsze, wolę to aniżeli zrezygnowanie z wszystkiego bez walki. Musimy spełnić nasz obowiązek do końca.

Źródło: J. Nowak-Jeziorański, *Kurier z Warszawy*, Kraków 1997, s. 312–313.

Wyjaśnij, jakie było stanowisko dowódców AK wobec wybuchu powstania.

Odpowiedz na pytanie. Jaki był stan wiedzy i przewidywania dowództwa AK dotyczące działań Armii Czerwonej?

Opisz stanowisko rządu brytyjskiego wobec ewentualnego powstania w Polsce w 1944 r.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Powstanie warszawskie

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
Zakres podstawowy
L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju. Uczeń:
8) charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego);
Zakres rozszerzony
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju. Uczeń:
spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
7) przywołuje różne oceny historyków na temat powstania warszawskiego.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- omawia przyczyny wybuchu powstania warszawskiego;
- analizuje, dlaczego ten zryw zbrojny w okupowanej stolicy zakończył się klęską;
- wyjaśnia skutki upadku powstania dla mieszkańców Warszawy i powstańców, ale również dla przyszłości państwa polskiego;
- analizuje oceny powstania prezentowane przez historyków.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Powstanie warszawskie". Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj" i nagraniem filmowym w sekcji „Film + Sprawdź się" tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Nauczyciel poleca uczniom, aby przygotowali prezentację w oparciu o informacje zawarte w sekcji „Przeczytaj" oraz filmu, aby w fazie wstępnej przedstawić ją na forum klasy.
3. Dwóch uczniów (ochotników) ma za zadanie przygotować krótką prezentację z relacjami uczestników powstania warszawskiego - zarówno powstanców, jak i mieszkańców Warszawy, którzy nie brali udziału w walkach. Nauczyciel może podpowiedzieć im, gdzie znajdą źródła do swojej pracy.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla uczniom temat oraz cel zajęć zawarte w sekcji „Wprowadzenie", omawia planowany przebieg zajęć.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, m.in. kto zapoznał się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach

pytania z nim związane. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z tematem lekcji? Będą to obowiązujące ich kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko dyskutują o prezentacji, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i uzupełniać informacje.
2. W kolejnym kroku swoją pracę prezentują uczniowie, którzy opracowali wspomnienia powstańców i mieszkańców Warszawy z czasów powstania.
3. Praca z multimedium („Mapa interaktywna"). Wybrana osoba czyta polecenie nr 2: „Wskaż dzielnice, których w ogóle nie udało się zdobyć powstańcom" oraz polecenie nr 3: „Wskaż dzielnice, które utrzymały się najdłużej". Po zapoznaniu się z materiałem uczniowie dzielą się na 4-osobowe grupy i opracowują odpowiedzi. Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia je.

Faza podsumowująca:

1. Prowadzący, nawiązując do obejrzanego przez uczniów filmu i wiedzy uczniów, poleca, aby przedstawili oni bilans powstania warszawskiego, a także wyjaśnili, dlaczego w czasie powstania doszło do tak dużych strat ludnościowych oraz zniszczeń materialnych. Zadaje im pytanie: Jak oceniacie powstanie warszawskie? Czy uważacie, że decyzja o jego wybuchu była słuszna? Uczniowie zgłaszają swoje propozycje, mogą krótko dyskutować.
2. Na zakończenie prowadzący omawia słownie pracę uczniów podczas zajęć, ocenia również zaprezentowane przez nich prace.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 2 i 3 z sekcji „Film + Sprawdź się".

Materiały pomocnicze:

Jan M. Ciechanowski, *Powstanie Warszawskie*, Pułtusk-Warszawa 2009.

W. Bartoszewski, *Pisma wybrane tom 1 1942-1957*, oprac. Andrzej Krzysztof Kunert, Kraków 2007.

N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 2010.

J. Nowak-Jeziorański, *Kurier z Warszawy*, Kraków 2019.

Strona internetowa Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego 1944 (www.sppw1944.org)

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z informacjami w sekcji „Mapa interaktywna", aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i wykorzystać zawarte tam informacje w swojej prezentacji. Mogą również podczas fazy realizacyjnej pracować z mapą interaktywną indywidualnie albo w parach.